

UA: UKRAINE ANALYTICA

Номер 1(11) укр, 2018

МІФІ
ЗМІ
НАРАТИВИ
НОВИНИ
ГРУЗІЯ
ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ
ДЕЗІНФОРМАЦІЯ
КРИЗА
ІМІДЖ
ІСТОРІЯ
ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ
ЕСТОНІЯ
ІНФОРМАЦІЯ
ПРОПАГАНДА
УКРАЇНА
МОЛDOVA
ЕВРОПА
ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ
КОМУНІКАЦІЇ
НОВИНИ
РОСІЯ
ФЕЙКИ
МІФІ
ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ
ТУРЕЧЧИНА
КРИЗА
ТВ

- КАМПАНІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ
- ФЕЙКОВІ НОВИНИ
- ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ

Пропаганда

За редакцією

Ганна Шелест, к. політ. н.
Микола Капітоненко, к. політ. н.

Видавник:

Видається ГО "Сприяння міжкультурному співробітництву" (Україна), Центром міжнародних досліджень (Україна), за фінансової підтримки представництва Фонду ім. Ф. Еберта в Україні, Black Sea Trust та Центра інформації та документації НАТО в Україні

UA: Ukraine Analytica – це перший український часопис з питань міжнародних відносин, політики та економіки, який видається англійською мовою. Журнал спрямований на експертів, дипломатів, представників наукових кіл, студентів, які цікавляться питаннями міжнародних відносин та, зокрема, Україною.

Контактна інформація та посилання:

Веб-сайт: <http://ukraine-analytica.org/>
Електронна адреса: Ukraine_analytica@ukr.net
Facebook: <https://www.facebook.com/ukraineanalytica>
Twitter: https://twitter.com/UA_Analytica

Погляди та висновки, виражені в статтях, є авторськими та не обов'язково відображають позицію UA: Ukraine Analytica, її редакторів, дорадчої ради чи донорів.

ISSN 2518-7481

200 примірників

ДОРАДЧА РАДА

Дімітар Бечев, доктор наук (Болгарія, директор Інституту Європейської Політики)

Юліан Кіфу, доктор наук (Румунія, директор Центру аналізу та раннього попередження конфліктів)

Сергій Корсунський, д.фіз.-мат.н., Надзвичайний і Повноважний Посол, (Україна, директор Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України)

Ігор Коваль, д.політ.н. (Україна, ректор Одеського національного університету ім.І.І. Мечникова)

Сергей Мінасян, д.політ.н., Надзвичайний і Повноважний Посол (Вірменія, Надзвичайний і Повноважний Посол Вірменії в Румунії)

Марсель Рьотінг (Німеччина, директор Представництва Фонду ім. Ф. Еберта в Україні)

Джеймс Ніксі (Велика Британія, голова Програми Росії та Євразії Королівського інституту міжнародних відносин Chatham House)

Роберт Ондрейчак, доктор наук (Словаччина, державний секретар Міністерства оборони Словаччини)

Олег Шамиур, к.еко.н., Надзвичайний і Повноважний Посол (Україна, Надзвичайний і Повноважний Посол України у Франції)

Штефан де Шпігелейре (Нідерланди, головний науковий співробітник, Гаазький центр стратегічних досліджень)

Іванна Климпуш-Цинцадзе (Україна, віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України)

Дімітріс Тріантафілоу, доктор наук (Греція, директор Центру міжнародних та європейських досліджень, Університет ім. Кадір Хаса, Туреччина)

Асле Тойє, доктор наук (Норвегія, директор з досліджень Норвезького інституту Нобеля)

ЗМІСТ

НАТО В НОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	3
<i>Барбора Маронкова</i>	
СТИКАЮЧИСЬ З РОСІЙСЬКОЮ ШКОЛОЮ М'ЯКОЇ СИЛИ	10
<i>Тоні Йенсен</i>	
ОБРАЗ ЄВРОПИ В РОСІЙСЬКИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ЖУРНАЛІСТИКА ЧИ СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ВОРОГА?	20
<i>Любов Цибульська</i>	
ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ КРЕМЛЯ В 21 СТОРІЧЧІ: ЕСТОНІЯ, ГРУЗІЯ, УКРАЇНА ..	29
<i>Максим Кияк</i>	
РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА В РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА: ВЕЛИКА ВІЙНА ДЛЯ МАЛЕНЬКОЇ АУДИТОРІЇ	38
<i>Владислав Саран</i>	
ПІДЖИВЛЮЮЧИ ПОЛУМ'Я: РОСІЙСЬКІ ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ В ТУРЕЧЧИНІ	46
<i>Болкан Девлен</i>	
КАРНАВАЛІЗАЦІЯ КАРНАВАЛА	54
<i>Волга Дамарад</i>	
ПРОТИДІЮЧИ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ: УКРАЇНСЬКІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПЕРЕДОВІЙ	64
<i>Олена Чуранова</i>	

ОБРАЗ ЄВРОПИ В РОСІЙСЬКИХ ЗМІ: ЖУРНАЛІСТИКА ЧИ СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ВОРОГА?

Любов Цибульська
Український кризовий медіа центр

У статті наведено короткий аналіз дослідження «Образ Європи в російських ЗМІ», проведеного Аналітичною групою з вивчення гібридної війни Українського кризового медіа центру. Аналіз контексту російських ЗМІ продемонстрував, що спосіб, в який російське телебачення показує європейців своєму населенню, впливає не лише на відносини між Росією та іншими країнами, але й на готовність росіян підтримувати політику свого президента. Шість наративів (жахи життя, загиваючий захід, протести, тероризм, криза біженців, санкції проти Росії) представлені для підтвердження агітаційної політики та маніпуляцій з метою формування громадської думки в Росії.

Контекст

Великою перемогою у боротьбі проти російської пропаганди було названо запуск офіційного порталу www.euvdisinfo.eu у вересні 2017 року. Його творці, експерти Робочої групи East StratCom, аналізують контент, створений кремлівськими засобами інформації та надають рекомендації безпосередньо політикам в європейських інституціях. Проте, вже в березні 2018 року більшість членів Палати представників Нідерландів закликали до закриття цього веб-сайту, який протидіє пропаганді Кремля в ЄС, заявивши, що «державні службовці не повинні бути на чолі перевірки журналістів»¹.

Сама можливість того, що цей ресурс буде закритий, є тривожною та демора-

лізуючою новиною. Навіть більш несподіваним є те, що ця пропозиція походить від Нідерландів, країни, яка неодноразово ставала об'єктом російських кампаній розповсюдження дезінформації.

Що це означає? Європа не бачить жодної загрози в російській пропагандистській машині? Або невже демократія шкодить сама собі, та не здатна протистояти новим методам, які підривають її наріжний камінь?

Чотири роки тому було надзвичайно важко говорити про дезінформацію Кремля у всьому світі. Гібридна війна та її інструментарій на той час ще потребували виявлення. Було тільки декілька суб'єктів, які наважилися називати Росію агресором, а соціальні мережі

¹ Dutch MPs Want EU to Shut Anti-disinformation Site, "EUOBSERVER", 06 березня 2018, [<https://euobserver.com/tickers/141216> доступ: 12 березня 2018].

вважалися безпечними та вільними від пропаганди. Здається, багато що змінилося з того часу.

В першу чергу, у світовій політиці. Перемога Трампа на виборах президента США в 2016 році та безкомпромісна позиція президента Франції Макрона вивели розмови про загрози інформаційної війни у сферу публічного обговорення. Американські експерти пішли ще далі, називаючи російські операції в Україні новою формою конфлікту 21-го століття – Війною п'ятого покоління, коли використовується повний спектр операцій («від проведення інформаційних операцій на низькому рівні до економічного тиску, миротворчих операцій, партизанської боротьби та звичайного військового втручання»), і головною метою цього є створення ситуації постійного хаосу, що є найкращим середовищем для досягнення цілей агресора.

Здавалося б, нам вже треба було б перейти від розкриття та збору фактів розповсюдження дезінформації до протидії, а також розробки механізмів реагування або, принаймні, до обговорення широкою громадськістю того, де знаходиться лінія розмежування між свободою слова та інформаційною агресією. Але все відбувається навпаки, ми повинні ще раз доводити необхідність вже існуючих платформ з викриття дезінформації.

У пошуку аргументів

Україна, без сумнівів, була і залишається головним «полігоном», де Росія випробовує свої технології інформаційної війни. Але дуже мало експертів, які б були занепокоєні з приводу того, що найбільшою «дослідницькою лабораторією» Кремля є її власна країна з населенням у 150 млн осіб, і ці експерименти є загрозою не тільки для росіян, але й для інших країн.

«Спосіб, у який російська держава показує європейцям своєму населенню, впливає не лише на міжнародні та міжкультурні відносини між Росією та іншими країнами, але також на готовність росіян підтримувати політику свого президента»

Протягом шести місяців експерти Українського кризового медіа центру (УКМЦ), які з 2014 року знаходяться на передньому краї інформаційної війни з Росією, аналізували внутрішню російську пропаганду в рамках роботи Аналітичної групи з вивчення гібридної війни (АГВГВ). Щоб довести, що російська пропаганда набагато ширша, ніж інформаційна війна між двома сторонами конфлікту, УКМЦ ініціював проект, спрямований на те, щоб донести до європейців, як контрольовані державою російські ЗМІ, показують Європу людям в Росії.

Перша тема дослідження – «Образ Європи в російських ЗМІ». Очевидно, що спосіб, у який російська держава показує європейцям своєму населенню, впливає не лише на міжнародні та міжкультурні відносини між Росією та іншими країнами, але також на готовність росіян підтримувати політику свого президента. Наприклад, якщо б російські телеканали регулярно не демонізували Україну та українців, то було б набагато менше російських добровольців, які бажають приєднатися до лав так званих ЛНР і ДНР.

Щоб зрозуміти, чому питання варте уваги європейських країн, важливо враховувати вразливість російського населення до пропагандистської

інформації. За даними російського соціологічного опитування²:

- Тільки 5% росіян розмовляють іноземними мовами (зазвичай англійською);
- 6% дивляться/читають новини іноземних ЗМІ;
- 7% інколи подорожують далі, ніж країни колишнього СРСР.

Такий стан справ, у поєднанні з безпрецедентною довірою до державних засобів масової інформації, веде до інформаційної ізоляції суспільства і призводить до високої лояльності до політики російського президента і нездатності критично аналізувати його дії.

Згідно соціологічного опитування Російського дослідницького центру громадської думки в 2015 році,³ більшість росіян отримують новини з телевізійних каналів. Серед каналів, яким вони найбільше довіряють більшість респондентів згадали федеральні і регіональні канали. З цієї причини ми зосередили свої дослідження на ЗМІ, які мають найбільшу частку на медіа-ринку та знаходяться під фінансовим та політичним контролем Кремля. Це три основні російські телеканали – Перший канал (Первый канал), Росія 1 (Россия 1) та НТВ. Росія 1 знаходиться під безпосереднім контролем російського уряду. Інші два належать Юрію Ковальчуку, акціонеру та голові ради директорів банку «Росія», людині з «внутрішнього кола» Володимира Путіна.

Дослідження зосереджено на новинах та ключових політичних ток-шоу цих

каналів, тому що вони є найбільш точною демонстрацією політичного бачення Кремля подій, як в Росії, так і за її межами. Ми проаналізували зміст восьми програм на трьох телеканалах, за період з липня 2014 року по грудень 2017 року:

Росія 1 – «Вести», «Вести недели», «Вести в субботу», «Вечер с Владимиром Соловьевым»;

Перший канал: «Новости», «Воскресное время», «Время»;

НТВ – «Сегодня», «Большинство».

Дослідження не включало в себе розважальні програми, оскільки їх риторика про європейців набагато емоційніша і жорсткіша. Візьмемо, наприклад, розважальну політичну програму «Міжнародна пилорама» на НТВ Тиграна Кеосаяна (чоловік директора «Russia Today» Маргарити Симонян), де ведучий дозволяє собі сміятися практично з усіх західних країн, називаючи Е. Макрона «геємгеронтофілом», або погрожувати Естонії військовим нападом. Саме тому вибір був зроблений на користь програм, що принаймні намагаються дотримуватися стандартів журналістики.

Щоб запобігти звинуваченням у політичній упередженості, для нас було важливо провести, як якісний, так і кількісний аналіз зібраних даних, оскільки лише цифри можуть довести, що російська пропаганда є системною та контрольованою державою.

Дані були зібрані спеціалізованою російською агенцією,⁴ що надає послуги

² *Media consumption in Russia survey by Deloitte, 2017; Russian population census 2010; "Wikipedia"; "Kommer-sant.ru".*

³ *Mass Media in Russia: Popularity and Trust*, Russian Public Opinion Research Center, Press release No. 1730, 07 травня 2015, [https://www.wciom.com/index.php?id=61&uid=1087].

⁴ Назва агенції не може бути названа через міркування безпеки.

моніторингу та аналізу засобів масової інформації. Новини були зібрані автоматично, пошук новин відбувався за ключовими словами, які вони містять (назви європейських країн та їхніх лідерів), а потім вручну розподілялися по категоріям експертами, відповідно до тем, які в них піднімалися. У результаті експерти отримали підбірку новин щодо 28 країн-членів ЄС, а також Норвегію, Швейцарію та країни Східного партнерства.

Європа згадується у негативному контексті в середньому 18 разів на день

Дослідження Аналітичної групи з вивчення гібридної війни показало, що протягом аналізованого періоду 2014-2017 рр. основні канали Росії показали понад 45 тисяч негативних новин про Європу, США, Україну та країни Східного партнерства. Найбільша їх частка складається з репортажів про європейські країни. Європа згадується у негативному контексті в середньому 18 разів на день. Для порівняння, бренд Coca-Cola має лише шість рекламних відео на одному телеканалі на день.

Ми оцінили новини з виразним негативним тоном і риторикою щодо даного питання як «негативні». Оцінюючи тон, ми врахували думку автора репортажу та інших коментаторів, але думка автора переважала.

Загалом, середня частка негативних до позитивних / нейтральних новин про європейські країни становить 85% до 15%. Можна було б заперечити, що це загальносвітова тенденція телевізійних новин, які зазвичай зосереджуються на негативних репортажах. Проте, цифри АГВГВ доводять, що існує дещо більш

особливе, ніж загальна увага до негативних новин, пов'язане з російськими каналами. Лише дві країни демонструються в позитивному чи нейтральному тоні частіше за інших – це Білорусь (40% нейтральних / позитивних, 60% негативних) та Швейцарія (43% нейтральних / позитивних, 57% – негативних). Відповідно до політики російських телеканалів, тільки ці дві країни є більш безпечними та стабільними. Причина досить очевидна: Білорусь є старим другом і політичним союзником Росії, а Швейцарія – нейтральна, і, цілком ймовірно, є країною тих банків, де російська еліта зберігає свої гроші.

Наративи

АГВГВ розподілила зібрані фрагменти негативних новин на шість основних наративів. Ці наративи складають загальні уявлення росіян про те, як виглядає Європа та європейське життя.

Цими наративами є:

1) **Жахи життя.** Найпоширеніший наратив російських новини – це життя в Європі. Новини намагаються переконати громадян Росії в тому, що життя в європейських країнах є небезпечним. Більшість таких новин – історії про природні та техногенні катастрофи, аварії та злочини.

Особливість цього наративу полягає в тому, що він зазвичай базується на незначних подіях, які показуються як щось масштабне, або навіть як тенденція. Наприклад, це можуть бути новини про сімейні сварки в маленьких провінційних містах або про дороги, які були закриті через снігопад, навіть якщо ці дороги не мають стратегічного значення. У Росії також може бути багато подібних подій, але їх не згадують. Подібне робиться для того, щоб сформувати переконання в тому, що Європа

є нестабільною, місцем постійних катастроф та небезпечною для проживання. Визначальним в цьому контексті є те, що згідно з соціологічним опитуванням Левада Центру (січень 2016 року), 70% росіян вважають за краще уникати подорожей за кордон з міркувань безпеки.⁵

Місцева влада в Європі, як правило, зображується слабкою та нездатною забезпечити належну відповідь на виклики. Те саме стосується поліції чи збройних сил європейських країн: якщо вони згадуються, то, як правило, демонструються російським телебаченням як слабкі та неефективні.

У цьому наративі, переважно, згадуються: Франція (16%), Італія (13%), Німеччина (10%), Велика Британія (9%) та Іспанія (7%).

2) **«Загниваючий Захід».** Ми свідомо вибрали цю комбінацію слів як назву наратива, оскільки вона дуже поширена в російських ЗМІ. Сама фраза з'явилася ще в радянські часи. Цей наратив побудований, в основному, на твердженнях про відсутність єдності та занепад моральних цінностей у європейських країнах, використовуючи такі вирази, як «Європа розпадеться», «ЄС є штучним утворенням», та «європейських цінностей не існує». Приклад:

Всі розмови про Європу різних швидкостей відразу ж перетворюються на те, чим вони є насправді – безпомічною спробою приховати повну нездатність Об'єднаної Європи до самозбереження. (Перший канал, 19 березня 2017)

Європейці зображуються як люди зі слабкими моральними цінностями: лицемірство серед політичних еліт, неонацизм, педофілія та інцест показуються так, ніби вони є скрізь та стали звичайними справами. Дивує, що російські ЗМІ в тому ж контексті згадують проблему прав ЛГБТ та гендерної рівності. А росіяни, на противагу, протиставляються європейцям у якості «носіїв духовності та справжніх цінностей», а також тими, хто має боротися за ці цінності, іноді агресивно, тому що вірус «загниваючого Заходу» може поширитися та зруйнувати Росію.

Серед дуже поширених видів таких репортажів є міф про «вилучення російських дітей у батьків у скандинавських країнах». Існує кілька десятків прикладів висвітлення того, як органи захисту дітей вилучають дітей із російських сімей, які проживають у цих країнах, «без будь-якого розслідування та судових розглядів». Ці та подібні вигадані історії (створення партії педофілів у Нідерландах, легалізація інцесту у Швеції) викликають дуже сильну емоційну реакцію і, з цієї причини, поширюються дуже швидко.⁶

Як складова частина розповіді про «загниваючий Захід» є розповіді про «переписування історії» та «відродження фашизму». Перші, зазвичай, стосуються країн колишнього СРСР, а саме країн Балтії та України, а також Польщі. Згідно з повідомленнями російського телебачення, ці країни намагаються знищити пам'ять про спільні перемоги та нав'язати молодим поколінням міфи, що СРСР був жахливою державою. Телевізійні канали Кремля переконують аудиторію, що торжество крайніх правих сил у всій

⁵ Поездки за границю, Левада-Центр, 20 січня 2016, [https://www.levada.ru/2016/01/20/poezdki-za-granitsu-2/].

⁶ *Педофілія расцветает в Европе*, "1TV.ru", 10 листопада 2013, [https://www.youtube.com/watch?v=Ic8Lpi5ViNI].

Європі є прямим наслідком «нездатності вчити уроки історії», і Росія в цій ситуації має «моральний обов'язок» запобігти «відродженню нацизму» та забезпечити порядок у Європі – навіть силою, якщо це необхідно. Цей наратив породив дуже популярний мем у російському інформаційному просторі – «Можемо повторити» («Ми можемо повернутися до Європи, як СРСР зробив це під час Другої світової війни та відновити порядок, як ми його розуміємо»).

Росія активно використовує цей наратив, коли говорить про Україну в Європі. Аргументи, що українські країни праві партії не подолали 5% бар'єр на попередніх парламентських виборах і не мають місць у парламенті, взагалі не згадується в потоці пропаганди. Тим не менше, мало хто з європейців помічає, що такий самий наратив застосовується і проти їх країн. «Здається, незабаром Європа почне поводитися так, ніби ми в 1938 році, під час Кришталеної ночі в Гітлерівській Німеччині, – говорить ведучий програми «Вести» на одному з основних російських державних телеканалів. Приклад:

Історичний тріумф Європи закінчився союзом під нацистським прапором; після чого вона отримала російським черевиком по обличчю. (Владімір Соловйов, програма «Вечер с Владимиром Соловйовим», 01 червня 2017)

3) **Протести.** За даними російського телебачення, в європейських країнах відбуваються щоденні страйки та протести: садівники, медичні працівники, фермери, борт-провідники, співробітники Ейфелевої вежі тощо демонструють свою незгоду з політикою держави. Неефективне та слабе управління призводить до невдоволення; голос людей не чується, тому їм доводиться йти на вулиці, щоб захищати свої права. Приклад:

Париж перетворюється на велике звалище, а двірники, які оголосили страйк, штурмують офіси чиновників. (Перший канал, 10 вересня 2015)

Очевидно, що протести в демократичній країні не є чимось надзвичайним – вони є одним з ефективних інструментів діалогу з владою. У Росії, на противагу, протести не є багаточисельними, як правило ні до чого не приводять, і після кожного з них сотні протестуючих арештовуються.

Команда АГВГВ створила діаграму, яка демонструє, коли, згідно російських ЗМІ, виникали протести в Європі. Виявилось, що протягом всього часу цього дослідження не було жодного дня, коли б російське телебачення нічого не говорило про страйки та протести у європейських містах.

4) **Тероризм** – це четвертий наратив, який часто використовує російське телебачення. Терористичні напади освітлюються усіма засобами масової інформації у всьому світі, але російські ЗМІ роблять це іншим чином, намагаючись створити враження, що для Європи тероризм є постійною нависаючою загрозою. Іноді навіть злочини, які не мали терористичних мотивів, показуються як теракти. Такі сюжети майже завжди супроводжуються коментарями про слабкість поліції та служб безпеки. Трагедії нерідко зображуються як «відплата», «покарання» європейським країнам за неправильну політику, нездатність впоратися з міграційною кризою та небажанням співпрацювати з Росією. Приклад:

Поліція дозволила чоловікові, який в церкві перерізав горло 84-річного французького священика з околиць Руана, виходити з дому лише раз на день, вранці. Це вказує на те, що він був під «суворим», в лапках, спостереженням – він навіть носив на нозі

електронний браслет. Отже, за його переміщеннями спостерігали. Тож він скоїв вбивство «знаходячись під спостереженням». Французька влада знала про наміри 19-річного Аделя Керміша поїхати до Сирії і воювати на стороні терористів. (Перший канал, 31 липня 2016)

5) **Криза біженців** – це інший наратив російських ЗМІ, який найчастіше згадується. Криза біженців трактується як «результат європейської провини», тому що Європа підтримала США, коли вони втягнулися у війну в Сирії. Загальна картина, яка показується аудиторії – це приченість: тисячі голодних та небезпечних мігрантів заповнюють європейські міста, виштовхуючи місцевих жителів, вчиняють злочини та терористичні акти. Приклади:

Дійсно, самий перший удар міграційної хвилі виніс на поверхню всі глибинні суперечності всередині Європейського Союзу. (Перший канал, 09 червня 2015)

У той час, коли Європейський Союз намагається залишатись простором свободи, безпеки та справедливості, десятки людей оселяються в бараках, де нацисти тримали євреїв. (Росія 1, 24 вересня 2015)

6) **Санкції проти Росії**. Російські ЗМІ культивують думку про те, що санкції, введені проти Росії, завдають серйозної шкоди самому ЄС, і все більше і більше країн хотіли б скасувати їх, щоб вижити.

Друга частина цього наративу спрямована на демонстрацію сили та незалежності Росії від торгівлі з Європою. Росіяни часто зображуються як люди, які не потребують знаменитого європейського благополуччя, тому що вони мають більш вагомий моральний компас.

Визначальним є те, що, згідно з нашими спостереженнями, ця тема призводить до найбільшої кількості збігів у змісті різних телевізійних каналів: два основні канали можуть використовувати буквально ті самі фрази, розповідаючи про ті ж події або явища. Приклад:

Європа провела оцінку економічних збитків від власних санкцій, введених проти Росії. Їхні обмеження разом з діями Москви у відповідь, коштували ЄС понад 17 мільярдів євро. (НТВ, 01 червня 2017; подібні новини на Першому каналі, 01 червня 2017)

Ці теми та наративи охоплюють майже всі європейські країни. Проте, є наративи, направлені на конкретні країни. Наприклад: «країни Балтії є навчальним полігоном НАТО», «Британія – це маріонетка США», а Данія «є центром європейського зоо-секс-туризму».

Варто зазначити, як представлена «протилежна точка зору» в російських телевізійних програмах. Формально вона існує. Є експерти, яких запрошують для захисту української, європейської та американської точки зору. У той же час, вони зазвичай виглядають огидно і смішно. Звичайною справою є те, що під час дискусій на них кричать і нападають, часто це робиться ведучим програми або гостями у студії. Була ціла низка випадків, коли експерти з протилежного боку фізично атакували співрозмовників під час прямих трансляцій. Це своєрідна «ігрова демократія»: протилежна точка зору формально присутня, але завжди слабка, тому що зазвичай вона імітується.

На жодному телеканалі немає людей, які б називали речі своїми справжніми іменами, які назвали б злочин «злочином», а вбивство – «вбивством». Варто згадати слова Ханни Арендт з її книги «Ейхман в Єрусалимі: банальність зла»:

Серед найгірших епітетів, які приписуються Гітлеру його високоморальними опонентами, були наступні слова «шахрай», «дилетант», «божевільний» (зверніть увагу, що це було вже на заключному етапі війни), і час від часу «демон» і «втілення зла» – зазвичай ці слова в Німеччині часто використовуються для зображення злочинця. Але ніхто його не назвав убивцею. Його злочини полягали в тому, що він «пожертвував арміями, ігноруючи поради професіоналів», хтось згадав про німецькі концентраційні табори для політичних опонентів, але майже нічого не згадували про табори смерті та ескадри смерті (Айнзацгрупи).⁷

В цій історії є багато спільного з сучасною Росією. На четвертому році війни на сході України, з 10 тисячами жертв, включаючи пасажирів «Малайзійських авіаліній» рейсу МН17, збитого російським «Буком», та мільйонами тимчасово переміщених осіб, після знищення сирійського Алеппо та тисяч жертв серед цивільного населення, Олексій Навальний, найвідоміший політик російської опозиції, продовжує називати Путіна «шахраєм і злодієм».

Підсумок

Російські ЗМІ створюють враження, що Європа є небезпечним місцем проживання та зображують європейців як зіпсованих людей без моральних цінностей. Регулярно дивлячись подібні новини (частка міжнародних новин становить до 80-90% російських телевізійних сюжетів), аудиторія навряд чи може сумніватися в тому, що Росія є стабільною, безпечною та процвітаючою країною.

Російські ЗМІ змінили саму парадигму новин: аудиторія найбільших медіа-платформ Росії практично не має можливості отримувати новини, як лише факти про подію. Телеканали надають готовий висновок, з готовими оцінками та коментарями, що видно навіть із тону та загального настрою: ведучий російського телеканалу, як правило, розмовляє з аудиторією як наставник.

Європейці – «інші», вони аморальні та небезпечні, тому чи повинні ми ставитися до них як до рівних нам? – каже російський телеканал

Одним з ключових висновків дослідження АГВГВ УКМЦ є те, що російські ЗМІ активно дегуманізують середньостатистичного європейця в очах власної аудиторії. Європейці – «інші», вони аморальні та небезпечні, тому чи повинні ми ставитися до них як до рівних нам? – каже російський телеканал. Історія ХХ століття має численні приклади, коли дегуманізація однієї нації іншою мала жахливі наслідки. Нарешті, цей інструмент був успішно застосований у новітній історії, і застосовують його проти українців протягом останніх чотирьох років. Постійне приниження і знуцання, зображення їх як дурних, безладних і нінащо не здатних в російських телевізійних програмах, призвело до того, що Україна, згідно з соціологічним опитуванням Левада центру, перебуває на «почесному» 2-му місці рейтингу «найгірших ворогів Росії» (після США). Ситуацію додатково ускладнює той факт, що в Росії в даний час практично відсутня політична опозиція.

⁷ H. Arendt, *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, 2006.

Внутрішня політика Росії є виключно її власною внутрішньою проблемою лише з першого погляду. Поки Європа бореться з тими кількома платформами, що протистоять російській пропаганді, ЗМІ, контрольовані Кремлем, продовжують створювати образ ворога для російських громадян. І цей «ворог» – не тільки Україна, Грузія або США, які завжди мали напружені відносини з Росією – тепер це стосується всіх європейських країн. І, можливо, це відповідь на скептичне питання, яке деякі європейці досі запитують: «Як ця війна стосується мене?»

Любов Цибульська є заступником керівника Аналітичної групи з вивчення гібридної війни Українського кризового медіа центру. З 2015 року вона працює в неурядовій організації Український кризовий медіа центр. В рамках цієї роботи є радником з питань стратегічних комунікацій Начальника Генерального штабу Збройних Сил України, а з 2016 року радником віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. У 2016-2017 роках вона очолювала прес-службу віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. З 2005 по 2014 рік працювала журналістом в багатьох українських ЗМІ. Любов Цибульська закінчила факультет журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка та факультет психології Київського міжнародного університету.
